

tes omnes gemant. Theodotion vertit, *δαδαίον* vel *δαζαζα*, quod alii, infelicem et miseram; alii, perspicuam et expositam ad miseriam interpretantur, ait S. Hieronymus.

EXEMPLUM. — scilicet infelicitatis, æque ac improbitatis, ut ceteri tu malo discant Deum non irritare. Unde hebraice est מוסר *musar*. id est disciplina, castigatio.

STUPOR. — Ut ceteri, videntes tuas calamitates, stupeant, quasi attoniti: unde aliqui vertunt, *terror*. Similes minè sunt *Jerem.* xix, 8, et xxv, 9, et alibi.

JUDICIA. — extrema supplicia. Est metonymia: ponitur enim *judicium* pro pœna in judicio decreta.

IN INCREPATIONIBUS IRÆ. — Id est, ut Septuaginta, castigatione et ultione, quæ fit ab irato Deo.

16. SAGITTAS FAMIS. — Sic vocat, tum fulmina, ventos, procellas, quibus quasi sagittis Deus sternit segetes, famemque inducit; tum locustas, erucas, bruchos, æruginem, et alias frugum pestes, quibus quasi sagittis famem immittit et jaculatur in homines. Unde subdit: « Et famem congregabo super vos. » « Famem, » id est erucas, bruchos, etc., quæ famem solent afferre. Ita B. David, Vatablus, Maldonatus et alii (1).

BACULUM PANIS. — Chaldaeus, *sustentaculum*; Septuaginta, *firmamentum panis*.

17. BESTIAS. — id est Chaldaeos, ait Theodoretus, qui quasi ferino rictu, et unguibus sanguinariis, vos quasi oves decerpant. *Secundo*, proprie leones et alias bestias immittam in eos qui fugerint Chaldaeos: nam faciam ut in montibus et sylvis latitantes, devorentur a feris. Has bestias Judæis peccantibus minatus est Moses, *Deuter.* xxxii, 24; rursum *Ezech.* cap. xxxiv, 28; item Chananæis, *Eccli.* xiiii, 23. Sic Deus in Cuthæos translato ab Assyriis in Samariam immisit leones, eo quod non timerent Dominum, IV *Reg.* xvii, 25. Sic posterioribus sæculis et hoc, subinde lupos, ursos aliasque feras immittit nonnullis provinciis, ad puniendam incolarum scelera.

Tropologie S. Hieronymus: « Sed in nostram, ait, Jerusalem (puta in Ecclesiam et in animam) mittuntur bestie pessime, quando tradimur in passionem ignominiam, et in reprobum sensum, et conscientiam peccatorum, quæ cruciant atque dilacerant animum nostrum. Dissensiones, hereses, schismata, emulaciones, invidia, tristitia, detractiones, desideria mala, avaritia, quæ est radix omnium malorum, bestie pessime sunt. Quas cum fuerint in nobis, meremur audire: Corripiet te prevaricatio tua. Precamurque et d'

(1) In primo hujus versus dimidiato, inquit Bodin, vocem hebraeam רעב verimus gallice *fame*, et in secundo, *famine*: nam, ut nobis videtur, in priori versus parte Propheta famem veluti personam prolocit, ut nos est Hebraeus *vabibus* cum de peste, bello, pace, etc., egunt: vide *Psalm.* lxxxv, 4 et 43, et *Isaiæ* cap. xv, 5; in secunda vero, de ipsa famis calamitate loquitur....

cinus: Ne tradas bestiis animam contentem tibi. »

SANGUIS (id est cædes et strages belli) TRANSBUNT. — grassabuntur. Sic enim dicitur *Psalm.* xli, 8: « Fluctus tui super me transierunt. » Et *Psalm.* lxxxvii, 17: « In me transierunt ire tue, » id est grassate sunt in me.

Ego DOMINUS LOCUTUS SUM, — sic statuo, sic subscribo meo regum huic prophetæ, quasi diplomati meo.

Moraliter, ex tot signis et portentis, quibus Deus per Ezechielem præmonuit Judæos de futura vindicta, nota: Solet Deus signis prævis futuris reipublicæ et Ecclesie calamitates præmonstrare, ut peccatores moneat, et incitet ad penitentiam, quæ eas evadant; justos vero præmoniat ad eas fortiter tolerandas.

Ita diluvium mundo inducere noluit, nisi prius de eo futuro per Noe homines admoneret, *Gen.* vi.

Ita cladem Hierosolymæ, Moabitum, Ammonitarum, Ægyptiorum, Babyloniorum, etc., per Isaiam, Jeremiam et Ezechielem prædixit: Babylonis vero exdium Balsari in pariete præscripsit: *mane, tehel, phares*, Daniel. cap. v. Judæam cladem per Antiochum portenderunt acies in celo visæ concurrere, II *Machab.* v, 2.

Ita Judæis cladem Judææ per Titum imminet præsignificavit. Nam supra Jerusalem stetit per annum cometes similis gladio. Rursum, visi sunt in celo currus, et acies preliantium. Audita est in templo vox angelorum: « Migremus hinc. » Jesus quidam Anani filius per septennium assidue clamavit: « Vae Hierosolymis, » ne flagris percipi ab hæc voce poterat, donec in muro clamans: « Vae Hierosolymis, et mihi, » telo hostili ictus interit. Ita Josephus, lib. VII *Belle*, cap. xii.

Ita Huneric, regis Wandalorum, persecutio præsignificata fuit: nam quidam vidit ecclesiam S. Fausti, insolito ornatu, cereis, velis, lampadibus rutilantem: mox vidit succedere Æthiopes, omnemque hunc ornatum dispellere. *Alius* vidit eandem ecclesiam turbis hominum referantem, mox porcis et capris repleri. *Tertius* vidit quemdam crana a palæis eventilantem. *Quartus* vidit quemdam elamantem: « Migrate, migrate. » *Quintus* vidit nubes, rugientes celo, ingentes jacululari lapides, qui in terra incensi omnes comburebant. *Sexto*, Paulus Episcopus vidit arborem usque ad celos ramis florentibus expansam, quæ totam Africam opacabat, et ecce venit asinus violentus (Hunericus), qui cervicem ad radicem defreans, eam ad terram elisit. *Septimo*, Quintilianus Episcopus vidit se super montem stare, et quæ conspicebat gregem innumerabilem ovium suarum, et in medio gregis duas erant ovis nimium bullentes (hæc portendebant Hunericum, et Cyrohan Episcopum ejus). Aderant autem ovium occisores, quarum carnes ovis bullentibus demergebant. Ita Victor Uticensis, lib. II *Wandal.*

Circa annum Domini 4017, uti ex Annalibus

Francorum refert Baronius, in regione Aquitaniae, temporibus Benedicti VIII, secus maritima, tale prodigium accidit ante solemnitates S. Joannis Baptistæ: tribus diebus de celo pluit sanguis, qui cadens super canem hominis, aut super lapidem, non poterat lavari; si vero super lignum eaderet, lavabatur. Perterrefecit universas Gallias ejusmodi prodigium, adeo ut Robertus, rex Francorum, scriptis consulere Fulbertum Episcopum Carnotensem, inter Gallicanos Episcopos doctrina facile principem, cujus de his ad eundem regem tunc respondentis data exstat epistola, in qua, quæ ista portenderent, in fine ita philosophatur: « Quod autem nuper hujusmodi cruorem in quadam parte regni vestri pluisse audistis: et quod illis cruor ubi supra petram, vel supra carnem hominis incidit, abluui non poterat; ubi autem supra lignum ceciderat, facile abluetur:

per hæc, tria genera hominum significata esse videntur: per lapidem, impii; per carnem, fornicarii; per lignum vero, quod neque durum est ut lapis, neque molle ut caro, illi qui neque impii sunt, neque fornicarii; cuius ergo venerit super illam gentem cui protenditur gladius sive pestilentia designata per sanguinem, si antea duri et molles non fuerint mutati in melius, morientur perpetuo in sanguine suo; mediis vero, per angustiam mortis, vel aliter, poterunt liberari, pro arbitrio secretissimi atque præstantissimi judicis. » Hæc ad Robertum regem Fulbertus. Porro consecuta esse bella gravissima in ea provincia, inter Guilielmum Aquitaniam Ducem, et Gaufridum Comitem Andegavensem, quibus scipso multo adversis armis confecerunt, affirmat idem auctor. Ecce triplex portentum, simile triplici portento capillorum Ezechieis hic.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Montibus, aris, excelsis, idolis et idololatris, ac toti terræ Israel, id est, Judæis, minatur vastitatem et stragem. Secundo, vers. 8, promittit se reliquos populi servaturum, quæ videntes tantam stragem, ad cor et ad Deum redibunt. Tertio, vers. 11, jubet Deus propheta, manu percussere femur, et pede plodere, terramque pulsare, ut ira sua ostendat iram et vindictam Dei. Quia, ait vers. 12, qui longe est, peste morietur: qui autem prope, gladio corruet: et qui relictus fuerit et obsessus, fame morietur.

1. Et factus est sermo Domini ad me, dicens: 2. Fili hominis, pone faciem tuam ad montes Israel, et prophetabis ad eos, 3. et dices: Montes Israel, audite verbum Domini Dei: Hæc dicit Dominus Deus montibus, et collibus, rupibus, et vallibus: Ecce ego inducam super vos gladium, et disperdam excelsa vestra, 4. et demoliar aras vestras, et confringentur simulacra vestra: et dejiciam interfectos vestros ante idola vestra. 5. Et dabo cadavera filiorum Israel ante faciem simulacrorum vestrorum: et dispergam ossa vestra circum aras vestras, 6. in omnibus habitationibus vestris. Urbes desertæ erunt, et excelsa demolientur, et dissipabuntur: et interibunt aræ vestræ, et confringentur: et cessabunt idola vestra, et conterentur delubra vestra, et delebuntur opera vestra. 7. Et cadet interfectus in medio vestri: et scietis quia ego sum Dominus. 8. Et relinquam in vobis eos, qui fugerint gladium in gentibus, ad quas captivi ducti sunt: quia contrivi cor eorum fornicans, et recedens a me; et oculos eorum fornicantes post idola sua: et displicebunt sibi super malis quæ fecerunt in universis abominationibus suis. 10. Et scietis, quia ego Dominus non frustra locutus sum, et facerem eis malum hoc. 11. Hæc dicit Dominus Deus: Percute manum tuam, et allide pedem tuum, et die: Heu, ad omnes abominationes malorum domus Israel: quia gladius, fame, et peste ruitur tui. 12. Qui longe est, peste morietur: qui autem prope, gladio corruet: et qui relictus fuerit, et obsessus, fame morietur: et complebo indignationem meam in eis. 13. Et scietis quia ego Dominus, cum fuerint interfecti vestri in medio idolorum vestrorum, in circuitu ararum vestrarum, in omni colle excelsæ, et in cunctis summitatibus montium, et subtus omne lignum nemorosum, et subtus universam quercum frondosam, locum ubi accendetur thura redolentia universis idolis suis. 14. Et extendam manum meam super eos: et fa-

ciam terram desolatam, et destitutam a deserto Deblatha, in omnibus habitationibus eorum et scient quia ego Dominus.

2. PONE FACIEM TUAM, — inferrita fronte libere et audacter loquere et vaticinare Judæis hæc suas clades.

AD MONTES ISRAEL, — ad Sion, Moria, montem olivarum, montem offensionis, in quibus Judæi collocarunt et coluerunt idola. Israel enim non vocat decem tribus: illæ enim jam abductæ erant, sed Judæos, ut dixi cap. iv, vers. 3. Montes ergo Juda puniendos et desolandos prædicit, quia peccato idololatriæ fœdati sunt. Peccatum enim non tantum hominem, sed et clementia, et creaturas omnes maculat; imo solvit harmoniam universi. Nam mundi primo die creata est lux: hæc fugat peccatum, Jovem. cap. iv, 23: «Aspice caelos, et non erat lux in eis.» Secundo die creatum est firmamentum: jam ob peccata «complicabuntur sicut liber cæli,» ait Isaias cap. xxxiv, 4, ne scilicet homines operiant. Tertio die, producte sunt plantæ: hæc destruit peccatum; nam, ut ait Jeremias, iv, 23: «Aspexit terram, et ecce vacua erat, et nihili.» Quarto die, factus est sol: hæc peccatum eclipsat et obscurat, Isaiæ xiii, 10. Die quinto, formati sunt pisces et aves: jam ob peccatum «omne volatilis cœli recessit,» ait Jeremias, iv, 25. Die sexto, condita sunt quadrupedia et homo: illa peccatum aufert ex montibus et sylvis, ut patet hic, et Osee iv, 3. Omnia ergo creata puniuntur, quia homini ad peccatum servant. Unde Vatablus, vers. 6, vertit: «Ita ut aræ vestræ vastentur, et culpam luant.» Vel potius, homo in omnibus punitur, dum omnibus quibus abusus est privatur.

Nota prosopopœiam: Res inanimas, scilicet montes, alloquitur, quasi designatus homines tam impios alloqui, ut sic eos provocet ad verbum Dei audiendum, quod inanima audiunt auditu, id est insinecta, naturæ, eique obediunt. Ita Prado.

Mystice, montes sunt magnates et valde sapientes; colles sunt inferiores; rupes sunt fortes et zelosi; valles sunt plebei, qui omnes verbum Dei jubentur audire, ut quisque pro suo modulo intelligat, quid Dominus præcipiat, ait S. Hieronymus.

3. RUPIBUS. — Hebræum עִפְתִּים ephthim, quod S. Hieronymus vertit, *torrantes*; Septuaginta, *vacua*, id est loca memorosa inter montes sita: hæc enim amœna sunt et fertilia, ob radiorum solis ad montium radices reflexionem. Unde Napeæ, herbarum et florum deæ et nymphæ, de quibus Virgilius, IV Georg.:

Faciles venerare Napeæ.

Hebræa vox ephthim proprie videtur significare alveum torrentium, vel rivorum; inde ripas, et rupes, et memora vicina significat, sub quorum umbra erigebant Judæi idolis altaria.

ET VALLIBUS. — Sic in Gehennom, id est in valle Hennoim, filios immolabant idolo Moloch. Frequentius tamen Judæi idola erigebant et colebant in collibus et montibus: indeque vocantur *Excelsa*, de quibus sequitur: ac nomen *Excelsi* generale fuit, et translatum ad omnia altaria et templa idolorum, ut, etiamsi essent in vallibus, communi tamen nomine vocarentur *Excelsa*, uti hic ea vocat Ezechiel. Sic altare dictum est quasi alta ara, ait Festus.

EXCELSA VESTRA, — scilicet loca, montes puta et colles, in quibus more gentium deos gentium colitis. Vide III Reg. xiv, 23.

Mystice, excelsa animi sunt fastus, arrogantia, dignitatum ambitio; hæc demolitur Deus. Vero Poeta:

Summa petit livor, perlat altissima veni:
Summa petunt dextra falaina missa Jovis.

4. DECIAM INTERFECTOS (vel *erentatos*, aut *vulneratos*, ut vertit Vatablus: omnia enim hæc significat hebræum חַלְלֵי הַחַיִּים challehen, cives) VESTROS ANTE IDOLA VESTRA, — siquæ illa, et aras eorum, cadaverum vestrorum contactu polluant et contaminabo. Ex lege enim factus cadaveris faciebant tangente immundum. Ita Theodoretus. Cujus rei causa erat primo, quod cruor, vel cadaver, vel ossa sint signa mortis, quæ filia peccati est. Secundo, quia mors horrenda, fœda, turpis, invisæ, et exosa merito judicatur. Nota: Ubi peccarunt, ibi puniuntur et occiduntur Judæi. Ita S. Hieronymus.

IDOLA. — Hebræice גִּלְלִימִים gillitim, id est sordes, stercorea, volutabra, q. d. In idolis vos volutatis quasi sues et upupe in stercoreibus. Causa est, primo, quia idola sunt res fœdissimæ; secundo, quia, sicut veram fidem sequitur vite honestas et puritas; ita malam fidem, puta idololatriam et hæresim, sequitur luxus, spurcicia et omnes sordes. Jure ergo idola et hæreses vocantur stercorea.

6. INTERIBUNT. — Hebræice יִשְׁעוּ יִשְׁעוּ יִשְׁעוּ, id est desolabuntur.

DELIBRA. — Hebræice חַמְמַיִם chammayim, id est solaria, scilicet delubra, vel simulacra dicata soli, qui hebræice dicitur חַמָּה chamma ab ardore, a radice חָמַם chaman, id est incalescit. Secundo et planius, idola vocantur Hammonim a celebri idolo Jovis Hammonii, cui in Africa templum fuit solis simulacro nobile, teste Macrobio, lib. I Saturn. xxi. Quia ergo celebre fuit in Ægypto idolum solis, et Jovis Hammonii, hinc quævis idola vocantur *chammayim*, id est *aria*: Ægyptiis enim vicini erant Judæi. Sed unde Jupiter vocatus est Hammon? Respondeo primo: Sextus Pompeius lib. VIII, Plinius lib. XII, et passim Lexica Latina Hammon deducunt a Græco ἥμων, id est arena, ut Jupiter dicitur Hammonius, id est are-

marus, eo quod in ea reperitus sit. Verum Hammon non Græcorum, sed Ægyptiorum fuit nomen et nomen: unde et ab Hebræis, ut patet ex Ezechiele hoc loco, eorum idola, eorum nomina vocantur Hammonim. Secundo, «voce Ammon, Manethos Sebennita putat significari occultatum, et occultationem: Hecabeus autem Abderita hoc verbo invicem uti Ægyptios ait, cum alter alterum vocat. Esse enim vocem invocativam, et cum principem Deum eundem cum universo putent, utpote obscurum et absconditum, vocari ab iis et orari Ammon, dicentibus ut prodal se, et conspiciendum præbeat, ait Plutarchus lib. De Iside et Osiride, sub initium. Tertio, Hebræi censent idola dici חַמְמַיִם hammonim, id est solaria, ab hebræo חָמַם chamma, id est sol; indeque vocatum esse Jovem Hammonium. Unde et multi Gentilium, teste Giraldo in *Hammonis*, censent in Hammonis cultum et adoratum fuisse solem. Hinc et Hammon fertur habuisse formam arietis, tum quia cornua ejus representant radios solis (unde hebræice radii vocantur cornua; sic Moses dicitur habuisse cornua, id est radios lucis), tum quia in vere, puta sole existente in arietate, creatus est mundus: inde ergo incipiebat olim initium anni, et cursus solaris, ut patet Exodi xii, 2. Quarto, verius alii censent, Hammon non Hebræam, sed Ægyptiam esse vocem et significare caprum: capri enim specie colebatur Jupiter Hammonius: fuit enim ipse a pastoribus, caprarum custodibus, relatus inter deos, ut iis esset Jupiter caprarius, et caprarum pastorumque deus tutelaris, de quo plura Daniel. viii, 5. Qua de causa capræ vel hirci specie, coluerunt Gentiles suos Faunos et Satyros. Hinc et Jovem capræ lacte nutritum tradiderunt Poetæ. Causam dat Plinius lib. XXVIII, cap. ix: «Maxime, inquit, alii quodcumque humanum (lac), mox caprinum: unde fortassis fabulæ Jovem ita nutritum dixere. Dulcissimum ab hominibus camelinum, efficacissimum ex asinis, stomacho accommodatissimum caprinum, quoniam fronde magis quam herba vescuntur:» quæ de causa a medicis in phthisis propensis prescribitur. Denique, nonnulli Hammon putant esse Cham (sive Ham: litteram enim *chet* alii pronuntiant ut *ch*, alii ut *h*) filium Noe impium; sicut Apollo Dodonæus dicitur a Dodanum nepote Noe, Genes. x, 4. Cham enim primus Ægyptum incoluit, ejusque fuit rex; unde Saturnus Ægyptus est appellatus, uti docent Berosus lib. IV et V, et Diodorus lib. I. Hæc de causa Ægyptus vocatur terra Cham, Psalm. cv, 23, et alibi Cham successit filius Mesraim, a quo Ægyptus hebræice dicitur *Misraim*, et etiamnum a Turcæ et Arabibus vocatur *Mesra*. Vide dicta Gen. x, 6.

OPERA VESTRA, — idola scilicet et delubra, id est dii, quos vestris manibus vobis factis. Est sarcasmus, sive irrisio hostilis.

7. ET SCILICET, QUIA EGO SUM DOMINUS, — scilicet, quod ego solus Deus sum, omnium Dominus;

idola autem deos esse vanissimos. Secundo, scietis me esse Jehova (sic enim habent Hebræa), id est eum, qui sum constantissimus in dictis et factis, et minas vobis intentatas opere complem. Tertio, scietis me esse Deum sanctum et justum, qui omnia habeam peccata, cum eorum supplicium senseritis.

9. LIBERATI VESTRI, — qui necem evaserunt. Nota hic signum penitentiae esse, sua idola, et irritamenta et occasiones peccatorum funditus delere aut ablegare. Qui enim serio peniteat, qui illicem peccati, v. g. concubinae, secum detinet, idolum nostrum est ambitio, libido, opes, deliciae, et quidquid, relicto Deo, colimus, quæque ut summum bonum nostrum diligimus, et ita mente fingimus ac depingimus. Recte S. Chrysostomus: «Contemte, ait, divitias, et eris dives; contemte gloriam, et eris gloriosus.»

Ubi nota: Sicut voluntatis complacentia requiritur et sufficit ad peccatum, sic voluntatis displicentia, si sit seria, et ex amore placendi Deo super omnia dimanet, requiritur et sufficit ad contritionem. Hæc enim secum affert efflicax propositum novæ vite. Per quas enim causas aliquid producit, per easdem et dissolvitur. Ita S. Chrysostomus.

CONTRIVI COR EORUM FORNICANS. — «Contrivi,» id est conteram, q. d. Faciam ut eos peccati peniteat, affligens eos longa captivitate. Nota: Afflicto et dolor vehemens, caprarum quasi grave, cor premit et angens, ac quasi malleus, conterens et molliens cor lapideum, ut quasi cera verbum Dei suscipiat; «et oculos,» ut ex cordis contritione solvantur in lacrymas.

Vere S. Augustinus: «Oratio, ait, Deum lenit, sed lacryma cogit: illa ungit, hæc pungit.» Flotus est lavaeum scelerum, et reflectio animarum. Tota aqua maris non exstinguit nam prunam purgatorii; et lacrymæ, omnes ejus peccati extinguunt. R. David passivo vertit, *contritus sum*; et Pagninus, *contrivi me*; et Vatablus, *fractus fui*, id est merore affectus, ob meretricium eorum cor, et oculos, id est, quia sua fornicatione me contritaverunt. Fornicationem de more vocat idololatriam: hæc est mystica et spiritalis anima cum idolis fornicatio. Passivo vertunt, quia hebræum אִשְׁבַּרְתִּי nisbarti, id est passivum nisphal. Verum saepe nisphal capitur pro activo cal. Tertio, alii nisbarti vertunt emi. Sic enim capitur Genes. xii, 57, q. d. Eorum cor, quod se demonibus tradiderat, eorumque oculos, qui vanitatis serviebant, ego emi; eorum animos et oculos meos feci, cum antea essent mundi, carnis et demonis. Neccatores enim nec cor, nec oculos, nec pedes, nec quid aliud proprium habent, quia hæc omnia voluntati et demoni mancipantur. Deus ergo ea sibi emit et redimit. «Omnia vestra sunt, vos autem Christi,» ait Paulus, I Cor. iii, 22 et 23.

ET DISPLICENTIBUS SIBI MET. — Hebræice נִכְסְתֵי נַפְשֵׁיכֶם, quod Vatablus vertit, *pallore et mastritia*.

afficiantur; Septuaginta, cadent faciem suam, vel plorabant ante faciem suam. Ad verbum vertes, tædio erunt sibi, sibi que offensi, tædebit (et ita vertit Noster Job cap. x, vers. 1: «Tædet animam meam vitæ meæ») eos peccatorum, offendentur sibi, dissecantur corde, id est mala que fecerunt, quasi carnifices eorum corda discerpent.

Hinc patet contra Lutherum, penitentiam non esse nudam respicientiam, sed deustationem et dolorem prætorum, displicentiam sui, odium præterite lascivæ vitæ, etc.

10. NON FRUSTRA. — Id est non incassum, sed ut eos castigando corrigerem, et ad penitentiam adducerem.

11. PERCUTE MANU TUA (ita Hebræus, Chaldeus, Septuaginta qui vertunt: *Plaudite manu, et strepe pede*, ac Latini correcti: non *manum tuam*, ut legunt alii. *Percute ergo manu tua*; supple, alteram manum, vel femur tuum, ut facis cap. xxi, vers. 12). ALLIDE PEDIT TUUM (scilicet ad terram. Sunt hæc signa stupentis, dolentis et indignantis ad tanta mala Judæis impendentia, aiunt S. Hieronymus et Polychronius, scilicet) AD (id est propter) ABOMINATIONES MALORUM (id est peccatorum) DOMUS ISRAEL.

HEU. — Ita vertendum hebræum מֵחַ אֶחָ, ut sit dolentis. Sed Septuaginta et Theodotus אֶחָ accipiunt pro מַחֲמֵי *heach*; unde vertunt, *euge*, q. d. ait Theodoretus. Tu, o Ezechiel! pede plaudite, aut potius plode, ac admirare sententiæ justitiæ: et, ut Schollastes: Gaude de idolorum eversione, eisque insulta, dicens: *Euge*; ut *plaudite* non sit dolentis, sed lætantis, et instigantis ad sciendum. Sic enim Romani plausu indicabant favorem, approbationem, gratulationem in comædiis, ut patet ex Plautis.

Myrtilis S. Hieronymus: «Percutimus, ait, manu, quando a malis nos operibus separamus. Allidimus pedem, quando non gradimur itinere peccatorum. Plangimus et ploramus, quando nobis displicent que geruntur (1).»

(1) Vers. 12. «In cunctis summitatibus montium.» Communis pluribus antiquitatis populis ritus, a Deo celestes in montibus colendi, religione insita, eos maxime locos propinquare celo, precesque mortalium nunquam proptus audiri, ut ait Tacitus, *Annal.* lib. XIII, cap. LVII. Exemplum antiquissimi temporis habemus in historia Balaki, Balaam ex unius montis cacumine in sidus circumducens, Num. XXI, 41; *Gen.* 14, 28, et

14. A DESERTO DEBLATHA. — supple, usque ad Jerusalem, q. d. Tota Judæa per Chaldeos vastabitur, a Deblatha usque ad Jerusalem; «ut omnibus pateat, nihil esse inter solitudinem et mare magnum, quod non hostilis mucro consumperit,» ait S. Hieronymus. Porro *Deblatha* videtur esse padem, que *Reblata* vocatur a Jeremia, et lib. IV Reg. cap. XXV, vers. 6. Littere enim ד *deleth* et ר *res*, caractere sibi simillime sunt, ut facili ex una in aliam sit lapsus. Hinc pro *Benadad* Septuaginta vertunt, *Benadar*, Amos 1, 4. Sic *Sophon.* III, 9, pro *tunc reddam populis labium* כְּרוּרָה *kerura*, id est electam; Septuaginta legunt כְּרוּרָה *bedora*, id est in generatione sua. Sic pro *Gersam*, Num. III, 17, 22, et alibi, legunt *Gedsam*. Sic pro *Asdor*, legitur *Asdor*; pro *Dodanis*, *Rodanis*; atque Judæi pro *Duma* legunt *Roma*, sed perisse. Porro *Reblata*, est Epiphania Syriæ, tibi, teste Jeremia cap. XXIX, vers. 8, resedit Nabuchodonosor, belli Judæici finem exspectans; unde ad eum ibi ductus est Sedecias, et excoecatus: atque hæc de causa nominal hic *Deblatha* præ aliis locis: ita S. Hieronymus. Vatablus et Hebræi. Adrichomius tamen *Deblatha* a *Reblata* distinguit, ac *Deblatha* populi terminum tribus Ruben. Ita ipse in *Descript. Terræ sanctæ*.

Tropologica S. Hieronymus: «*Deblatha*, ait, *reblata*, hoc est massam ficorum sonat, ut, postquam in simulata dulcedine, que non erat terræ cultæ, sed solitudinis, amaritudinem repererit, tunc cognoscat, quia ipse sit Dominus. Mel enim distillat de labiis meretricis, que ad tempus impingnat vescentium fauces, sed postea amarius felle reperitur. Hoc significant et duo calathi ficorum, Jerem. cap. XXIV.

recentioris in Juliano, Jovi stera faciente «in monte Casio, nemorosus, et tenui ambitu in sublime porrecto,» Anianio Marcellino referente, lib. XXII, cap. XIV. Judæus falsorum Deorum cultui deditos in montibus et collibus stas habuisse aras, liquet ex historia Jorani, II *chronic.* XXI, 11. «Et subter omne lignum nemorosum,» lucos idolorum cultui sacros signifiari, recte observat Hieronymus. Tales luci potissimum dicati erant cultui Asartæ, seu Veneris. Vide Seldoum, *De Dis Syriæ*, cap. 3, cap. II; Spencerum, *De Leg. Hebr. ritual.* lib. II, cap. XVI. Hinc sæpius in veteri Testamento, idolorum aras et lucos aut arbores conjuncta reperimus: vid. *Deut.* XI, 2 (qui locus nostri præ cæteris similis), II *reg.* XVI, 4; XXI, 8; *Isai.* XVII, 8; XXV, 9; infra XI, 8.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Audit a Deo de Judæa: Finis venit, venit finis: prope est dies occisionis: floruit virga, germinavit superbia. Secundo, Judæorum infirmitatem, pavorem et trepidationem describit vers. 16. Tertio, vers. 19, ait opes eorum, et aurum avare collectum, item templum, pollutenda, futuraque præda iniquis Chaldeis. Denique, vers. 23, audit: Fac conclusionem, qua omnium stragem una sententia conclusas (1).

1. Et factus est sermo Domini ad me, dicens: 2. Et tu, filii hominis, hæc dicit Dominus Deus terræ Israel: Finis venit, venit finis super quatuor plagas terræ. 3. Nunc finis super te, et imittam furorem meum in te: et judicabo te juxta vias tuas: et ponam contra te omnes abominaciones tuas. 4. Et non parcat oculus meus super te, et non miserebor: sed vias tuas ponam super te, et abominaciones tuas in medio tui erunt: et scietis quia ego Dominus. 5. Hæc dicit Dominus Deus: Afflictio una, afflictio ecce venit. 6. Finis venit, venit finis, evigilavit adversum te: ecce venit. 7. Venit contritio super te, qui habitas in terra: venit tempus, prope est dies occisionis, et non gloria montium. 8. Nunc de propinquo effundam iram meam super te, et complebo furorem meum in te: et judicabo te juxta vias tuas, et imponam tibi omnia scelera tua. 9. Et non parcat oculus meus, nec miserebor; sed vias tuas imponam tibi, et abominaciones tuas in medio tui erunt: et scietis quia ego sum Dominus percussus. 10. Ecce dies, ecce venit: egressa est contritio, floruit virga, germinavit superbia: 11. iniquitas surrexit in virga impietatis; non ex eis, et non ex populo, neque ex sonitu eorum: et non erit requies in eis. 12. Venit tempus, appropinquavit dies: qui emit, non letetur; et qui vendit, non luceat: quia ira super omnem populum ejus. 13. Quia qui vendit, ad id quod vendidit, non revertetur, et adhuc in viventibus vita eorum; visio enim ad omnem multitudinem ejus non regredietur: et vir in iniquitate vitæ suæ non confortabitur. 14. Canite tuba, præparentur omnes, et non est qui vadat ad prallium: ira enim mea super universum populum ejus. 15. Gladius foris; et pestis et fames intrinsecus: qui in agro est, gladio morietur: et qui in civitate, pestilentia et fame devorabuntur. 16. Et salvabuntur qui fugerint ex eis: et erunt in montibus quasi columbæ convallium omnes trepidi, unusquisque in iniquitate sua. 17. Omnes manus dissolventur, et omnia genua fluent aquis. 18. Et accingent se ciliciis, et operiet eos formido, et in omni facie confusio, et in universis capitibus eorum calvitium. 19. Argentum eorum foras projicietur, et aurum eorum in sterquilinum erit. Argentum eorum, et aurum eorum non valebit liberare eos in die furoris Domini. Animam suam non saturabunt, et vestres eorum non implebuntur: quia scandalum iniquitatis eorum factum est. 20. Et ornamentum monilium suorum in superbiam posuerunt, et imagines abominationum suarum et simulacrorum fecerunt ex eo: propter hoc dedi eis illud in immunditiam: 21. et dabo illud in manus alienorum ad diripiendum, et impiis terræ in prædam, et contaminabunt illud. 22. Et avertam faciem meam ab eis, et violabunt arcanum meum: et introibunt in illud emissarii, et contaminabunt illud. 23. Fac conclusionem: quoniam terra plena est judicio sanguinum, et civitas plena iniquitate. 24. Et adducam pessimos de gentibus, et possidebunt domos eorum: et quiescere faciam superbiam potentium, et possidebunt sanctuarium eorum.

(1) Prosequitur Ezechiel in hoc capite tristes cap. præced. vaticinium, et prima. præmittit universim instantis exitii decretum, 1-4.

Secundo, repetit indicationem et temporis jam præteritis, et penæ impendentis, et justitiæ non parentis, 5-11.

Tertio, præcudit spem omnem, sive in meribus, sive in armis, sive in fuga aut viribus, sive in facultatibus posita, 12-19.

Quarto, addit nec auxilium sperandum a templo, ut pote polluto et direptioni destinato, 20-22.

Quinto, concludit, ob communem iniquitatem, cala-

25. Angustia superveniente, requirent pacem, et non erit. 26. Conturbatio super conturbacionem veniet, et auditus super auditum: et quarent visionem de propheta, et lex peribit a sacerdote, et consilium a senioribus. 27. Rex lugebit, et princeps induetur moerore, et manus populi terre conturbabuntur. Secundum viam eorum faciam eis, et secundum iudicia eorum iudicabo eos: et scient quia ego Dominus.

2. ET TU, FILI HOMINIS, — supple, audi et vaticinare id quod sequitur:

FINIS VENIT, VENIT FINIS SUPER QUATOR PLAGAS TERRE, — scilicet Israel, ut processit, *g. d.* Finis et excidium venit totius Iudaeae, imo iam imminet. Unde ter repetit: « Finis venit, » *g. d.* Post tres annos veniet: nam haec dixit anno quinto Sedeciae, sive transmigracionis Joachim, ut patet cap. 1, 2. Anno autem 9 eorumdem obsessa est Ierusalem, et post duos annos capta et eversa. Similis vox et visio portendit invasionem Longobardorum; nam, ut ait S. Gregorius homil. 1 in *Evang.* et lib. III *Dialog.* xxxviii: « Priusquam Italia gentili gladio ferienda traderetur, igneas in celo acies vidimus, ipsaque qui postea humani generis furca est sanguinem, coruscantes. » Deinde addit Redemptum Episcopum Ferentinatam vidisse nocte S. Euthychium martyrem, dicentem: « Redempte, vigilas? » Quo respondente: « Vigilo, » subiunxit: « Finis venit universae carnis, » et tertio idem repetit. Mox a Longobardis depopulate sunt urbes, concrematae ecclesiae, destructa monasteria, praedia vastata et desolata. Unde concludit: « In hac terra (Italia) in qua nos vivimus, finem suum mundus iam non nuntiatur, sed ostendit. Tanto ergo nos necesse est instantius aeterna querere, quanto a nobis cognoscimus velociter temporalia fugisse. Mundus enim, qui tot nobis quotidie dolores ingematur, quid nobis aliud, quam ne dilapidatur clamet? »

3. SUPER TE, — o terra Israel.

JUDICABO TE JUXTA VIAS TUAS, — iudicans puniam te pro facis et meritis tuis. Est metonymia. Origenes legit: *Vindicabo te*; quia peccator, ait, peccando, est agens et patiens, id est injuriam facit, sed sibi ipsi: est ergo tam injurians quam injuriam patiens. Deus suo iudicio et supplicio tollit injuriantem, id est vitium et malitiam peccatoris, et sic relinquit patientem eundem, sine injuria et injuriante; sicque cum vindicat, quia tollit ab eo injuriam tam passivam quam activam: facit enim ut nec faciat, nec patatur injuriam, id est peccatum. Hoc subtilius est quam germanius.

ET PONAM CONTRA TE, — ut sint quasi tui accusatores coram me: tu enim es rea, peccata te accusant, ego sum iudex et vindex. Itaque est hyperologia Hebraeis usitata. Prius enim dicere debuisset: « Ponam contra te abominaciones tuas, »

imitates omnibus gravissimas esse inferendas, quarum calamitatum denunciationem eo terminat, ut sperantes ergo confecta a se, divino jussu, catena, vinciendo et castitate abluendo significet, 22-27,

deinde, « iudicabo, » id est vindicabo et puniam « te » juxta eas. *Secundo*, « contra, » id est coram « te, » *g. d.* Tuas abominaciones oculis tuis obvertam, ut earum deformem speciem, et conscientiam iis turpissime fedatam, cogaris intueri, qua soles manticam scelerum a tergo portare et oblivisci. Grave supplicium sibi est, se intuens fedam conscientiam, et magis si se intueri semper cogatur, ut a feditate sua nequeat oculos avertere. *Tertio*, Septuaginta et Chaldaeus vertunt: *Dabo super te, g. d.* Percutiam te ob tuas abominaciones.

VIAS TUAS, — peccata viarum, id est vite tuae acta, et peccatorum.

ABOMINATIONES (peccata abominacionum) IN MEDIO TUI — erit, tibi quasi gladius dissecabit cor, et viscera acerbissimo dolore discruciat. *Secundo*, « in medio tui » erit, id est omnibus erit manifesta et conspicua, ait Maldonatus.

5. AFFLICTIO UNA (scilicet perfecta, singularis, extrema et funestissima) VENIT, — quae quasi fulmen totam Ierusalem aduret, ut opus non sit altera. Haec est quod dixit cap. v, 9: « Et faciam in te quod non feci. » Sic *semel* capitur pro *perfecte*, I Reg. xxvi, 8: « Perfodiam eum (Saul) lancea *semel*, et *secundo* opus non erit. » *Secundo*, « afflictio una, » et « afflictio, » supple, altera, « ecce venit, » id est una calamitas alteram excipit, non licet respirare. Sic *Psal.* xli, 8 dicitur: « Abyssus abyssum invocet, » id est fluctus fluctum excipit. Unde Chaldaeus vertit: *Malum super malum venit*. Sed videtur Chaldaeus pro *in acher*, id est *una*, legisse *אחר* *achar*, id est *post*, *g. d.* *Malum post malum venit*, malum malo succedit. Ausonius in *Epigram.* eleganter dixit, « catenatos labores et dolores, » eum labor labori, dolor dolori succedit. Homerus, *Iliad.* x pulchre ventis tales traditos asserit:

Træbat Notus hunc Boreae quandoque vehendum,
Hanc rursum Zephyro jactandum tradidit Eurus.

6. FINIS VENIT, VENIT FINIS, — scilicet excidium et exitium adest. Repetitio haec significat *primo*, certitudinem et confirmationem; *secundo*, magnitudinem; *tertio*, celeritatem futuri excidii, *g. d.* Brevi erit finis et exterminium regni nostri.

EVIGILAVIT, — scilicet maturo tempore. Sicut fructus aestivi in aestate, maturi sunt et colliguntur: ita matura est malitia tua, ut colligatur, sicut et finis. Haec enim est Hebraeorum *עקרי* *hekitis*. Alludit ad id quod subdit: « Venit contractio, » Et vers. 10: « Floruit virga. » *Secundo*, Maldonatus, « evigilavit, » id est cito venit, quasi summo mane

evigilaverit ut veniret. Septuaginta vertunt, *surrexit*. Alludit, et confirmat oraculum *Jerem.* i, 11: « Virgam vigilantem ego video. Et dixit Dominus ad me: Bene vidisti, quia vigilabo ego super verbo meo ut faciam illud. » Simili phrasi ait idem, *Thren.* i, vers. 14: « Vigilavit jugum iniquitatum mearum. » In Hebraeo est pulchra paronomasia, inter *עקרי* *hekitis*, id est *finis*, et *עקרי* *hekitis*, id est *evigilavit*.

7. VENIT CONTRITIO. — Sic legunt Romana, non *contractio*, ut legunt S. Hieronymus et Maldonatus; nec *contractio*, ut legunt alii. Hebraice est *עצירה* *tesphira*, id est *naturatio*, *frondatio*, sive primum germen, quod mane, id est statim, protruditur; *עציר* *tesphar* enim significat *mane surget*; inde *tesphira* vocatur primum germen et gemma arboris, sive folliculus complicatus et primo erumpens frondium vel florum, antequam expandat se, et in lucem prodeant. Chaldaeus *coronam* vertit; quia ex his gemmis pulchrae fiunt coronae. Unde Vatablus: *Venit corona*, inquit, id est regnum Nabuchodonosoris, *super te*; Arabicus Alexandrinus vertit: *Et venit ad te tartareus habitator terra, et praesens est tempus, et appropinquat dies mali*; Syrus: *Et venit matutinus habitator super (contra) te, venit tempus, et appropinquavit dies perturbationis*. Pro *matutinus* ex Syro verti posset, *hercus*, quasi *עציר* *tesphir* ponatur pro *עציר* *teser*, id est pilosus, hircus, satyrus. Noster vertit, « *contritio*, » quia haec gemma, sive calyx et folliculus significat *contritionem*, de quo vers. 10. Verum videtur legendum *contractio*, ut habent manuscripta et S. Hieronymus; unde et Septuaginta et Theodotion vertunt, *επιετι*, id est *complexio*, complicatio, id est folliculus contractus *et* complicatus; hoc enim est *tesphira*, *g. d.* Sicut in vero mane, id est statim, primum germen et folliculus erumpit: ita statim erumpet et tuum flagellum tuaque virga, quae te castigabit. Aquila, inquit S. Hieronymus, *tesphira* vertit, *αποκλιση*, id est *contemplationem*, et prospectioem, quasi dicat: Venit excidium quod metuebas, quod tibi eventurum prospiciebas, vel tu, vel Propheta tui.

NON GLORIA MONTIUM. — Hebraice: *Instat dies tumultus, non celestatis vindemiatorum in montibus*. Gloria ergo hic est *letus* *et* amor, *gloriatio*, *laudatio*, *ovatio* colligentium *uvas* in montibus: vel, ut Vatablus, est *echo*, id est vox letitiae, quam referunt et reverberant montes viliferi clamantibus vindemiatoribus, *Jerem.* xlviii, 33; vel etiam idololatri, circa idolum in montibus saltantibus et cantantibus. Unde *secundo*, Vatablus et R. David sic vertunt: *Prope est dies tumultus, non echo montium, g. d.* Instat *terrus* ab hoste clamor et tumultus, non autem *letus*, qualis est quem edit echo resonans ex *repercussu* loci concavi. Nam, ut ait Plinius, lib. II, cap. xlv: « *Montium flexus, crebraeque vertices, et conflexa cubito, aut contracta in humeros juga, concavi vallium sinus, scindunt inaequaliter inde resultantem aera: quae*

causa etiam voces nullis in locis reciproca facit. » Eleganter vero Ovidius lib. III *Metamorph.*:

Aspicit hunc trepidos agitantem in rella cervos
Vocalis Nymphæ, quæ nec reticere loquenti,
Nec prior ipsa loqui dicitur, resonantis Echo

Sic et R. Jona et Pagninus hebraice *הד* *had* vertunt, *echo*. Verum, quia *הד* per crasin idem est quod *הדהד* *hedad*, id est emissio vocis libera et leta, ovatio, carmen vindemiae, celestia; haec de causa melius priore modo et sensu veritas: « Prope est dies clamoris et tumultus, non celestatis, » quasi dicat: Non audietur in montibus celestia vindemiantium, sed clamor hominum qui occidentur; aut hostium irruentium, et sese invicem ad eadem cohortantium. Instat ergo tibi, o Jerusalem! dies occisionis, non gloriae et jubilacionis, quo in montibus, in quibus vel vindemiando, vel idola colendo gloriae et jubilationis solebas: jam non exultas et jubiles; sed a Chaldaeis materis et occidaris, illeque plures et ejules, uti dixit cap. vi, 13. Simile est *Jerem.* xxv, 30, et cap. li, 14. Chaldaeus vertit: *Nec liebit in montium vertices caedere*.

8. NUNC DE PROPINGUO (terris, vel prope est, ut) EFFUNDAM IRAM.

10. EGRESSA EST CONTRITIO, etc. — Legendum videtur, ut dixi vers. 7, *contractio*, id est prodit folliculus contractus, explicatur jam germen, protruditur frondatio, *g. d.* Superbia et impietas Iudaeorum, *primo*, quasi gemma egressa est, innox floruit, germinavit, et crevit in virgam vel baculum, quae Deus vos flagellabit, *g. d.* Ita crevit impietas vestra, ut sustineri non possit: sed ipsa flagellum det in manum Dei, quo jamjam vos feriet. Hoc flagellum, seu virga vigilans, *Jerem.* i, est Nabuchodonosor, jam paratus ad vastandum Ierusalem. Dicitur autem haec virga floruisse, id est parata esse, citoque ventura: quia postquam arbor floruit, statim fructum profert; fructus autem et effectus virgae, est flagellatio. Unde virga haec, quam Ezechiel florentem, Jeremias vigilantem vocat. Simili modo de Sennacherib dixit Isaias, cap. x, 3: « *Vas, Assur, virga furoris mei!* » haec ipse est in manu mea, » etc. Quocirca Syrus vertit: *Egressus est hercus (Nabuchodonosor), et frondavit virga, et germinavit approbiam; Arabice Antiochenus: Et jam egressi sunt hostes, et admirantur, et viderunt, iniquis permant supra virgam iniquitatis; Arabicus Alexandrinus: Jam adventit interitus tuus, jam concussa es, et jam praesens factus est tartareus, et vicit virga, et germinavit contempus.*

Nota: Virga haec impietatis significat scelera, praesertim superbia, violentiam et injustitiam, quae Iudaeos et potentes apud Iudaeos, pauperes opprimebant, eorum jus et iudicium indelebant, et ad divites torquebant. Hinc consequenter virga haec significat flagellum, quo Deus hos violentos castigavit. Unde vers. 11, Hebraeus habet: *Surrexit*

iniquitas in virgam impietatis. Quocirca secundo, notat hinc S. Hieronymus Dei justitiam et vindictam, peccatis quasi irrigari, ut floreat in virgas, et fructus plagarum ac verberum producat. *Tertio*, significatur hic impietas superbia Judeorum germinasse virgas, quibus ipsimet a Deo verberarentur. Sciat ergo peccator, sciat superbus, sciat rapax, sciat gulosus, sciat luxuriosus, se peccando, superbiendo, rapiendo, gula indulgendo, luxuriando, non aliud facere quam parere sibi virgas, quibus paulo post, et in hac vita et in futura flagelletur. Annon superbus Aman paravit sibi virgas, imo crucem, quando eandem erexit Mardocheo et Judeis? Annon Adam et Eva, superbiendo, et comedendo pomum vetulum, sibi et posteris omnibus virgas pararunt, quibus usque hodie misere flagellamur omnes? Hoc aliis proverbii et metaphoris, saepe alibi inculcat Scriptura. *Primo*, funium, *Prov. v*, 22. *Impius* s funibus peccatorum suorum constringitur. *II Reg. xxii*, 6: « Funes inferni circumdederunt me. » *Secundo*, vinculorum. *Prov. vii*, 22: « Ignorans quod ad vincula stultus trahatur, » *Isaie xxxv*, 7: « Praecipitabit in monte isto faciem vinculi colligati. » *Eccle. vii*, 27: « Vincula sunt manus illius. » *Sap. xvii*, 17: « Una catena teneramur omnes (Egyptii) erant colligati. » *Tertio*, oneris. *Galat. vi*, 5: « Unusquisque onus suum portabit. » *Quarto*, laqueorum mortis. *II Reg. xxi*, 6: « Provenerunt me laquei mortis. » *Prov. xxi*, 6: « Impingetur ad laqueos mortis. » *I Cor. xv*, 56: « Stimulus mortis peccatum est. » *Rom. v*, 12: « Per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors. » *Quinto*, lapidis. *Eccle. xxvii*, 28: « Qui in altum mittit lapidem, super caput ejus cadet. » *Sexto*, spine. *Hebr. vi*, 8: « Terra profrens spinas ac tribulos, reproba est, et maledicto proxima. » *Nahum i*, 10: « Sicut spinae se invicem complectuntur, sic convivium eorum pariter potantium; consumentur quasi stipula ariditate plena. » *Psal. lxxvii*, 10: « Priusquam intelligeret spinas vestras rhamnium. » *Septimo*, vermis. *I Mach. ii*, 62: « Gloria ejus (impii), stercus et vermis est. » *Osee x*, 13: « Gloria ejus (impii), stercus et vermis est. » *Osee x*, 13: « Arasis impietatem, iniquitatem messuistis, comedistis frugem mendacii. » *Prov. xxii*, 8: « Qui seminat iniquitatem, metet mala. » E contrario justis dicitur, *Osee x*, 12: « Seminate vobis in justitia, et metite in ore misericordiae. » *Et Galat. cap. vi*, 8: « Qui seminat in carne sua, de carne et aeternam corruptionem: qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam aeternam. » *Nono*, pulcherrime et efficacissime ignis, quem impiis sibi succendere ait Isaías, cap. l, vers. ult. « Ecce vos omnes accendentes ignem, accincti flammis, ambulatis in lumine ignis vestri et in flammis, quae succendistis. » Peccata ergo nostra ligna sunt, quibus pyra Chaldaeorum, Turcarum,

hereticorum, hostium, et demonum contra nos fovetur, et in dies inflammatur. Ergo « subtrahite ligna foco, si vis extinguere flammam. » Cessent scelera, et bella ac plage cessant.

FLORUIT VIRGA. — *q. d. Agilis jam Floralia, mox acturi Virgalia; agile jam Saturnalia, mox acturi Funeralia.* Ita Romanis Floralia erant festa et Iudi annui in honorem Florae, quae cum magnas ex arte meretricia comparasset opes, morians populum Romanum scripsit heredem. Pari modo qui ventri et veneri licenter serviunt, dicunt, *Sap. ii*, 7: « Vino pretioso et unguentis nos impleamus; et non praetereat nos flos temporis. Coronemus nos rosis, antequam marcescant: nullum pratium sit, quod non pertranseat luxuria nostra. » Sed mox cap. v, 2, de iisdem dicitur: « Videntes turbabuntur timore horribili, etc., dicentes intra se, penitentiam agentes, et prae angustia spiritus gementes, etc. Lassati sumus in via iniquitatis, etc. Quid nobis profuit superbia? aut divitiarum jactantia quid contulit nobis? Transierunt omnia illa tanquam umbra. » Et vers. 22: « Ibant in impiis emisse a Deo vindicæ directe emissiones fulgurum, et tanquam a bene curvato arca nubium exterminabuntur: excandescent in illos aqua maris, » etc. Haec est virga quam flos concupiscentiae germinat et producit ipsimet peccatori. Nimirum hi sunt, ut vulgo dicitur, « Samiorum flores. » Hoc enim nomine vocabatur locus in Samo insula, ubi viri cum feminis convivia agitabant et voluptuabantur: quibus delictis effeminiati Samii, a Persis subacti sunt, et in servitatem redacti.

GERMINAVIT SUPERBIA. — superbia vestra exerevit in virgam et flagellum, ut jam dixi. Aliter R. David, Maldonatus et Vatablus: putant enim hic esse repetitionem; quam enim prius vocavit virgam, nunc, aiunt, vocat superbiam, quia rex Babylonis superbus erat. Unde Vatablus *pro superbia* vertit, *vir superbia*; scilicet Nabuchodonosor, qui se parat, ut te, o Jerusalem, oppugnet. De quo ait Jeremias l, 31: « Ecce ego ad te, superbe, dicit Dominus. » Quocirca quod ante dixit, « floruit, » nunc dicit, « germinavit. » Unde Chaldaei vertit: *Germinavit dominator, apparuit impius.* Sic et Graeci accipiunt haec de Nabuchodonosore, *q. d. Floruit virga, » id est sceptrum, vel regnum Babylonie, « germinavit superbia, » id est Nabuchodonosor superbus auctus est regnis et opibus.*

11. INIQUITAS SURREXIT IN VIRGA IMPIETATIS (id est cum scepro iam crevit iniquitas. Haec autem incrementa) **NON EX HIS** (Chaldaei proveniunt, neque ex multitudine populorum, neque ex strepitu et tumultu exercituum; sed ex Deo, qui illum et illos fecit flagellum vestrum. Et ideo) **NON ERIT REQUIES IN HIS.** — Id est, non quiescent Chaldaei, donec urbem capiant et vastent. Sic et Delrio, *adagio* 714, qui et in voce *floruit*, id est crevit viribus et gloria, putat alludi ad virgam Aaron, ut indicet Nabuchodonosorem a Deo electum ut puniat et alligat, quos Deus vult. Sed melius de

Judeis haec accipias, et dixi, et magis patebit ex sequentibus. Adde, longe elegantior et profundior est sensus prior; explicat enim pulchre, quomodo superbia et iniquitas Judeorum sibi flagellum fecerit, non Deus.

INIQUITAS SURREXIT IN VIRGA. — Hebraice *למלח*, id est in *virga*, *q. d. Iniquitas eorum excrevit in virgam, qua flagelletur ipsorum in pietas.* Iniquitas ergo est radix gemmans in scelerum, qui tandem crassescunt in virgas, quibus ipsimet castigetur. Vide dicta vers. 10. Ita Hebraei, Vatablus, Maldonatus et alii. *Pro in virga impietatis*, verti potest, *in virgam malam*, id est acriter cadentem, acri dolore afficientem.

NON EX HIS (scilicet erit quisquam iudicum et principum, qui virgam, id est flagellum Dei, evadat, nec etiam) **EX POPULO.**

NIQUE EX SONTU. — Id est nec e Iustitia, tripudiis, cantu, ac pompa tubarum et musicorum, scilicet quidquam erit superstes, aut remanabit. *Secundo*, Septuaginta vertunt, *non cum perturbato*, neque *causa festinatione*, supple, capiet te Nabuchodonosor, sed quiesce et facile. *Tertio*, R. David putat Hebraeos *מחמהם* *mehemem*, conflatum esse ex *הם* *hem* geminatum, unde vertit, *non ex illis illis, q. d. Nemo ex illis et illorum stirpe remanebit.* Ita et Chaldaei.

ET NON ERIT REQUIES IN HIS. — Triplex est hic lectio et veritas. Noster legit *נאח* *noach*, id est *requies, q. d. Non dabo eis requiem, semper eos affligam.* *Secundo*, Hebraei jam habent *נאח* *noah*, id est *lamentatio.* Unde Vatablus et R. David vertunt, *non erit luctus vel lamentatio, q. d. Tanta erit morientium multitudo, et tanta superbitum calamitas, ut vivi mortuos non luceant, utque mortui carcant decenti sepultura, id est exequiis, et funebri planctu pompa, uti eis imitatus est Jeremias, cap. xvi, 4, et cap. xxv, 33.* *Tertio*, Septuaginta aliis punctis legunt *נאח* *nave*, id est *species, decore.* Unde vertunt: *causa operantis in aere, id est neque erit pulchritudo in eis.* Prima lectio planior, et contextui accommodatior est.

12. QUI ERIT, NON LETETUR (quia rem emplam praedabuntur Chaldaei); **ET QUI VEXBIT, NON LUCEAT**, — id est non doceat, quia etiamsi non vendidisset, perditurus erat rem venditam, rapiente victore et predatore Chaldaeo.

QUI IRA DEI SUPER OMNEM POPULUM EJUS. — scilicet regionalis, puta Judaeae; hebraice enim est pronomen femininum. Vatablus vertit: *Quia ira super omnem gentem vel super omnes ejus, q. d. Deus iratus eorum opes tradet hosti; unde non gaudeant eas possidentes, nec dolent eas transferentes, vel amittentes.* Hoc scribit Propheta Judaeis in Judaea secure degentibus, hostemque non timentibus. Sicut vice versa Jeremias Judaeis qui in Babylone erant captivi, scribit cap. xxi, 3: « Edificate domos, plantate hortos, accipite uxores, » quasi diu in captivitate mansuri.

13. QUI VENDIT, AD ID QUOD VENDIDIT, NON REVER-

TETUR. — illi in jubileo res vendita ad venditorum rem redibat, juxta legem *Levit. xxv*, 10.

ET ADHUC IN VIVENTIBUS VITA EORUM. — *q. d. Permanebunt in vita, et tamen ad bona sua vendita nunquam redibunt, nequidem in jubileo, ut vita eorum sit pauper et misera, et potius longa mors quam vita.*

VISIO ENIM (propheta haec comminatoria) **NON REGREDETUR** — vacua et irrita, sed perficietur. Non erunt duntaxat verba et minae; sed res ipsa, et verba sequentur. Est metaphora a sagitta, quae cum non perforat scopum, resiliit inani ictu: vel a legsto, mille aut satellite, qui re infecta, ad dominum remittitur. Rursum regredi, est ad loquentis verbum revocari; quod vulgo dicimus: Verba sua comedere, id est retractare, *q. d. Deus verba sua non revocabit, suas minas et decreta non retractabit* (1).

Secundo, Chaldaei et Hebraei vertunt: *Visio ad omnia multitudinem, et tamen non revertetur*, id est possessio honorum suorum, *ad multitudinem non rediet.* Hebraei enim *חשן* *chasa*, et apprehendere et videre significat. Unde *חשן* *chason*, et apprehensionem et visionem denotat.

VR IN INIQUITATE VITAE SUE NON CONFORTABITUR. — ut resistat Chaldaei, opesque suas ab iis tueri et retinet, *q. d. Iniquitas non addet impio fortitudinem, vel potius, in, id est propter iniquitatem suam non confortabitur, nec prosperabitur vir; sed cadet, hostibusque succumbet, et iis erit praeda.*

14. CANITE. — Est sarcasmus, *q. d. Clangite, o Judei, convocate milites, arripite hastas et clypeos: en hostes ad-unt, en irruit Nabuchodonosor, quid cunctamini? Respondet: Nullus est, qui vadat ad praelium, omnes deponent animum; quia Deus ob scelera eis metum et pavorem injicit, ut eis minatus est Moses, *Deuter. xxxii*, 30. Hunc esse sensum patet ex vers. 16 et 17.*

IRA ENIM MEA SUPER UNIVERSUM POPULUM EJUS. — Hoc cap. Deus identidem vers. 8, 12 et 14, suam iram ingeminat. Queritur ergo an in Deo vere et proprie sit ira? Lactantius, lib. *De Ira*, cap. iv, refert epicureos, et cap. v, stoicos, negantes in Deo esse iram; ipse vero docet iram proprie esse in Deo: « Quia ira, inquit, est motus animi ad coercenda peccata insurgentis. » Sed in Deo est talis motus: ergo in Deo proprie est ira, non tamen furor, qui perturbationem et precipitantiam sonat. Idem docet Petrus Gregorius in *Syntaxi*

(1) Sic comparisonem instituit S. Hieronymus inter priorem partem hujus versus, et alteram: « Quomodo possessio non revertitur ad priorem dominum, eversione urbis instantis; sic visio et comminatio prophetae, quae ad omnem multitudinem urbis dirigitur, nequam regreditur et irrita fiet, sed rebus explebitur, viventibus adhuc his, ad quos prophetae sermo dirigitur. Hoc autem ait, ut ostendat iminentem captivitatem, nec secundum consuetudinem dicerent: Visio haec in longis diebus erit, et post tempore multo complebitur. »

artis mirabilis, lib. XI, cap. XXI, ex eo quod Scriptura passim Deo tribuat iram.

Verum communium Patrum et Scholasticorum mentia est, in Deo non esse iram proprie, sed metaphorice; quae scilicet objurgat, et punit, occiditque reos, ac si eis irasceretur. Nam « ira, » ait Aristoteles, lib. I De Anima, cap. 1, text. 16 in corpore « est sanguinis effervescentia circa cor; » in anima vero est « appetitio doloris vicissim adversario inferendi. » Cicero, teste Lactantio: « Ira, inquit, est libido ulciscendi. » Damascenus, lib. II De Fide, xvi: « Ira est appetitus recruciationis et ultionis ex accepta injuria; » Horatius: « Ira furor brevis est. » Ira ergo supponit dolorem irati; Deus autem est doloris inepax: ergo et ira. Rursum, ita versat et versatur circa vindictam arduam et difficilem: in Deo autem, uti nulla est cupidio vel libido vindictae, ita nec ulla vindicta ardua et difficilis. Definitio ergo irae, quam dat Lactantius, dominata est et insufficienti. Ira enim passionem sonat effervescentem concitatam et turbidam, qualis nulla est in Deo, cujus mens est, etiam dum impios hostes suos punit, serenissima et pacatissima. Ita docent Origenes in Roman. 1, S. Chrysostomus, serm. De poenitentia, Basiliius in Psalm. XXXVII, Damascenus lib. I Fid. XIV, Cyprianus ad Demetrianum, Ambrosius in Psalm. XXXVII, Hieronymus in Psalm. XXXIX, Augustinus, lib. XIII De Trinit. cap. XVI, et alii quos sequitur D. Thomas, 1 part. Quæst. XX, art. 1, ad 2, et Gabriel Vasquez, 1 part. disp. LXXXIV, cap. IV.

16. ET ERUNT IN MONTIBUS QUASI COLUMBÆ, — profugi Judeorum erunt quasi columbæ tropidae, quæ ex vallibus ubi degunt, metu aucupum ad montes convolant. Alii erunt ut columbæ volitantes in montibus, quæ tempestate imminente ad valles se demittunt, quasi in locum apricum. Nota: Pro columbæ convallium, Theodotus vertit, columbæ mediantes et missitantes, id est, ut Theodoretus, suspirantes, gementes.

17. OMNES MANUS DISSOLVENTUR, — Hebraice *flaccescant*, id est erunt debiles et imbelles, pugnare non poterunt Judæi, nec consistere præ metu. Metus enim spiritus animales ad cor pavidum et afflictum solandum et sustentandum revocat, quo fit ut manus, et pedes, aliæque partes externæ fiant debiles et flaccide.

OMNIA GENUA FLENT AQUIS, — puta, sudore, ex gravi angustia; vel potius urina, ex pavore. Ita S. Hieronymus et Græci. Unde Septuaginta vertunt: *Omnia femora polluentur humore*. Causam cur in metu solvatur vesica, dat Aristoteles in Problem.

18. OBRUEIT (indique vallabit) EOS (et obruet, et quasi vestis operiet eos totos) FORMIDO.

IN OMNI FACIE CONFUSIO, — pudor et rubor: « Conscientia peccatoris luget in facie, » ait S. Hieronymus.

ET IN UNIVERSIS CAPITIBUS EORUM CALVITIUM, — Calvitiium capitis, ait S. Hieronymus, luctus est

signum, quando decorem perdit cesaries. Hebraei enim, tam viri quam femine (apud Græcos sole femine, ait Plutarchus, problem. XIII), comam nutriant. Unde signum adversitatis erat detonsio, vel calvitiium. Vide Deuteron. XIV, 1, Isaiæ XV, 2, Jerem. XLVII, 5, et XLVIII, 37. Contra Romani in prosperis barbam et capillum tondebant, in luctu vero demittebant.

19. ARGENTUM EORUM FORAS PROJICIETUR, — ut Ven. in sint expeditores ad fugam: « Ne sit ponderi, quod prius fuit luxurie, » ait S. Hieronymus.

Secundo, Theodotus et Polychronius exponunt, q. d. Præ fame et desperatione extrema, abijcient aurum et argentum; perituros enim non magis proderit quam sterquilinum. Hæc expositio melior est, sequitur enim: « Argentum eorum, et aurum eorum non valebit liberare eos, etc. » et ventres eorum non implebuntur. » Cui adda:

Tertio: « Argentum eorum foras projicietur » a Chaldeis rapientibus, illudque projicientibus in suos equos et currus.

ET AURUM EORUM IN STERQUILINUM ERIT. — Hebraice *לנדידה lenidida*, id est in elongationem, in separationem; et, ut R. David, in commotionem et transmigrationem, q. d. Transferetur in Babylonem. Hinc secundo, *לנדידה lenidida* idem est quod in immunditiam; unde Noster vertit hic « sterquilinum. » Per immunditiam vero, intelligit pollutionem et pollutionem, qua aurum et argentum Judeorum, id est populi Dei, diripiiebatur a Chaldeis incredulis et infidelibus, ideoque sordidis et immundis. Hoc enim ipso, aurum prius quasi sanctum videbatur profanari, pollutum, sordidari et projici quasi in sterquilinum, ex opinione et estimatione Judeorum, ac legis veteris, q. d. Judæi laborant auri sacra fame, et propter aurum violant leges meas, ut illud per fas et nefas congregent; quare ego aurum illud profanabo, tradamque illud impuris et immundis Chaldeis, ut Judæis suum aurum antea ita amabile, fiat execrabile. Hinc esse sensum patet ex vers. 20, ubi pariter de ornamento monilium ait: « Propter hoc dedi eis illud in immunditiam (hebraice *לנדידה lenidida*) et dabo illud in manus alienorum (Chaldeorum) ad diripiendum, et impis terræ in prædam, et contaminabunt illud. » Hinc Chaldeus et Septuaginta vertunt: *Dabo illud eis in contemptum*; res enim immundas et profanas a gentibus contemnebant et abominabantur Judæi. Aliter Maldonatus: *In contemptum*, inquit, quia aurum contemnetur a Chaldeis, ita ut nolint illud accipere in lytrum, et propter illud parere vite Judeorum, juxta illud Isaiæ XIII, 12: « Preteriosior erit vis auro, et homo mundo obrizo, » q. d. Pluris facient Chaldei vitam hostibus Judæis adimere, quam ab eis accipere auro, presertim quia iis occisis, simul poterunt eorum auro.

ARGENTUM EORUM, ET AURUM EORUM NON VALEBIT LIBERARE EOS IN DIE FURORIS DOMINI, — quando Dominus quasi furibundus obsidebit eos per Chal-

dæos, ac fame, peste, gladio et igne conficiet et interimet. Idem eis intendent et prædixit Sophonias, cap. I, 18: « Argentum eorum, inquit, et aurum eorum non poterit liberare eos in die iræ Domini. » Tanta enim erit Dei peccatis indignans ira, ut subdat: « In igne zelli ejus devorabitur omnis terra, quia consummationem cum festinatione faciet cunctis habitantibus terram. » Nolent hoc avari, notent scelerati; a Dei ira, a morte, a gehenna nec opes, nec nepotes, nec filii, nec uxores, nec cognati, quos inique ditare voluerunt cum animæ suæ perditione, eos liberare volunt, aut valebunt. Sapienter ergo Eccli. cap. V, 10: « Noli, ait, anxius esse in divitiis injustis, » ut eas tibi tuisque per fas et nefas coacerves: « non enim proderunt tibi in die obductionis et vindictæ. » Et Prov. XI, 4: « Non proderunt divitiæ in die ultionis: justitia autem liberabit a morte. » Quanta ergo vanitas, quanta stoliditas, inique congregare ea que congreganti exitium et gehennam creent, nec ab ea valeant liberare! Clamat Christus: « Quid prodest homini, si universum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patitur? Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua? » Clamat Psaltes: « Frater (filius, nepos, uxor) non redimit, redimet homo? non dabit Deo placationem pro anima sua. » Epulones inferno liberare pater Abraham nec voluit, nec valuit: multo minus Lazarus; multo minus divitiæ et deliciae. Hic est vermis conscientio qui damnatos usque ad ossa rodit, et in æternum rodet: Cur, stolide, animam tuam pretiosissimam, æternam, et unicam tam vili pretio, puta terra alba et rubra (non enim aliud est argentum, aurum, divitiæ et deliciae) dæmoni et inferno vendidisti? cur pro brevi et spurca voluptate æternos et ineluctabiles ignes tibi accersivisti? Poteras iis rite ad Dei nutum et obsequium uti, isque promereret æternam gloriam, ut inter Angelos et Beatos collocareris: tu iis, stulle, abuti maluisti, ideoque cum demonibus et damnatis erit æterna tua sors, ubi « vermis eorum non moritur, et ignis non exstinguitur. » Heu! insensate, cur in te adeo fuisti improvidus et crudelis? cur beatitudinem tuam tam vili esca prodigisti? cur eternitatem miseram momentanea jucunditate commutasti, tibi que comparasti? Quid tibi jam prodest superbia? quid divitiarum jactantia? quid nepotum et familiæ splendor? Transierunt ista velut fumus, velut somnium, velut avis prætervolans, Sapient. V, 8.

Vere S. Augustinus: « Avarus, inquit, antiquam pecuniam lucretur, seipsum perdit: priusquam aliquid capiat, capitur. » Et H. Pintos hic: Fluvii, inquit, quovavis dulcissimi, cum tandem mare ingrediantur, sunt amarissimi. Sic mundi opes et prosperitates, in vite cursu, qui instar fluvii præteribitur, possessores suos oblectant quasi in transeursu; sed in fine dum mare mortis attingunt, quo omnia flumina voluptatum et

honorum hujus vite tandem ingreditur, tristis amaræ et intolerabiles evadunt. Rursum S. Augustinus in Psalm. XXI: Vide, inquit, « ne dum colligis (opes) colligaris: ne forte cum vis esse prædæ minoris, sis prædæ majoris. » Idem alibi: « Avarus ulitur Deo, fruatur nummo, quia Deo servit propter nummum. Et: « Avarus plenam habet arcam, sed inanem conscientiam. » Poete avaritiam pinxerunt per Tantalum, quem aiunt damnatum apud inferos, ut in Eridano infernum stans, nec undis presentibus, nec vicinis ejus pomarum perfruatur, sed perpetua siti crucietur. Unde Horatius, satyr. I: « Quid ridetis? o avaro, « mutato nomine de te fabula narratur. » Quia enim avari hic jugiter sitiunt quos, hinc in gehenna siti extrema torquentur. Quocirca Plato in Cratyllo scribit Tantalum dictum esse quasi *ταλάντης*, hoc est infelicitissimum.

ANIMAM, — appetitum animæ, id est famem suam.

QUA SCANDALUM INIQUITATIS EORUM FACTUM EST. — Hoc est aurum et opes fuerunt eis occasio avaritiæ, injustitiæ, luxus, ac præsertim idolorum, quæ ex auro conflantur, q. d. Quia aurum rapiunt, hinc aurum eorum diripiunt; quia auro peccantur, hinc auro punientur, eoque spoliabuntur. Vere dixit Chilo apud Plutarchum in Agraphægm. « Ut aurum probatur lapide, ita homo auro. Sicut enim lydus lapis affricto probat quale sit aurum: ita aurum suo tactu probat qualis sit homo, hominisque cupiditas aut continentia, vitium aut virtus. »

20. ORNAMENTUM MONILIIUM (monilia, quæ eis dedi in ornamentum, ipsi converterunt in superbiam et fastum, id est in superbum ornatum, tum suum, tum idolorum suorum. Septuaginta vertunt, *electa mundi* (scilicet muliebris: græce enim est *κοσμητική*, id est ornatus, mundus muliebris. Non ergo mundi, id est orbis, ut intellexit S. Hieronymus) IN SUPERBIAM POSUERUNT, ET IMAGINES quas imaginabantur et confingebant, ABOMINATIONUM SUARUM ET SIMULACRORUM (et significat id est, q. d. Abominationum, id est simulacrorum abominandorum) FECERUNT EX EO. — Sicut enim in Sina vitulum aureum conflavit ex moniliis suis, Exodi XXXII, 2; ita et fecerunt tempore Irophetarum. Tertio, pro ornamentum hebraice est *תבואת*, id est gloria, decor, ornamentum. Jam, quia gloria Judeorum erat templum; hinc subinde capitur pro templo, imo pro Jerusalem, ut ostendat Daniel. VIII, 9. Unde Hebræus et Valabius vertunt: *Et gloriam ornamentum posuerunt (Deus) eis in superbiam, et id est dederat eis Deus templum gloriosum et superbium, sed ipsi fecerunt abominationes suas in eo: quia idola posuerunt et coluerunt in templo, ut objicit eis Jeremias cap. XXXII, 24.*

ABOMINATIONUM, — idolorum, Ita Theodoretus et Apollinaris.

ILLUD (illa scilicet simulacra ex auro facta dedi eis; vel planius: « illud, » scilicet, « ornamentum monilium » ex quo conflantur idola: sed eodem redit sensus. Haec ergo dedi eis, scilicet Jud[aeis] IMMUNDITIAM. — Symmachus, in *naucaem*; Chaldaeus, in *contemptum*, ut scilicet ornamentum monilium, puta idola ex eo facta, quasi stercorea abominentur, cum viderint se propter ea, et cum eis capi. Vide dicta vers. 19.

21. IMPUS. — Septuaginta, *pestilentis*, id est Babylonis pestilentissimis, et instar pestis grassantibus, « Quod scimus et a Babylonis, et a rege Antiocho Cneoque Pompeio, et ad extremum factum esse sub Vespasiano et Tilo, quando templum captum atque subversum est, et omnia perpetra- ta, quae sequens Propheta sermo complectitur, » ait S. Hieronymus.

CONTAMINABUNT, — profanabunt, et quasi profanum sapient quod vos sancte colebatis.

Tropologicae, dum peccator opibus, aliisque Dei donis ad superbiam atque peccata abutitur, dantur nostrae divitiæ in manus demonum, ut eis utantur ad libitum; ac impiis terræ, id est vitis et peccatis, quæ illa contaminant; ut qui locus debuit esse sanctitatis, fiat locus immunditiae, juxta illud Evangelii: « Domus Patris mei domus orationis vocabitur, vos autem fecistis illam speluncam latronum. »

22. AVERIAM FACIEM MEAM AB EIS, — a Judæis.

VIOLABUNT (id est profanabunt) ARCANUM MEUM. — Septuaginta, *visitationem meam*, id est templum, in quo ego populum visito, et ab eo visitor. Chaldaei enim armati et sanguinolenti intrant Sancta sanctorum, quæ arcana sunt et abscondita, ibique obvios jugulabunt. Ita Theodoretus.

EMISSARII, — emissi milites. Hebræum פריצים *paritsim*, id est irruptores, grassatores, prædones; Symmachus et Theodotion, *irruptentes et pestilentes*.

23. FAC CONCLUSIONEM, — id est minas omnes et penas Jerusalem brevi sermone, qui proxime sequitur vers. 24 et seq., concludit. Chaldaeus et recentiores vertunt, *fac exterram*; ut eam scilicet ostendas Judæis, in signum, quod capiuntur et ligabuntur, ut catenas jussu Dei fecit et gestavit Jeremias, cap. xxviii, 13. Symmachus et Theodotion vertunt, *fac confusionem*; Septuaginta, *confusionem*, quod S. Hieronymus vertit, *perturbationem*; Theodoretus, *iniquationem*; apte, ut scilicet terra tot inquinata sanguinibus perturbetur, et iniquetur civium cædibus.

QUONIAM TERRA PLENA EST JUDICIO (id est damnatione) SANGUINUM, — vel sanguinibus judicio injusto ab iis damnatis et effusis, hoc est terra repleta est homicidiis. Ita Hebræi et Chaldaeus, ut *judicium* capiunt active. Potest *secundo* capi passive: « judicio sanguinum, » id est sanguinibus et cædibus, ob quas judicandi et damnandi sunt.

Tertio et optime capias. tam active quam passive; sed ita ut iudicium sive damnatio referatur ad ipsos sanguines, hoc est scelera, q. d. Sanguines, id est scelera enormia Judææ et Judæorum per se damnata sunt: hinc ipsa, ut testes contra se clamant, ipsa sui iudices contra se ferunt sententiam damnationis, dicuntque: Perdamur nos, perdantur nostri auctores, perdatur terra quæ tam impios homines, tamque impia eorum facinora sustinuit.

Nota: Quia homicidium enorme est scelus, hinc sanguis, vel effusio sanguinis, significat quævis enormia scelera, ut dixi *Isaia* 1, 45.

24. SUPERBIAM, — templum magnificentum et superbium, quo quasi inexprognabiles superbiunt et gloriantur, dicentes: « Templum Domini, templum Domini. » Ita Scholiastes. Unde sequitur: « Possidebunt Chaldaei sanctuaria eorum. » *Secundo*, proprie et simpliciter, « superbiam » eorum contundam et dericiam.

SANCTUARIA. — Id est sanctuarium, quod tres habebat partes, et quasi tria, sanctuaria, scilicet atrium, Sanctum, et Sanctus sanctorum. Alii « sanctuaria, » quæ scilicet suis idolis fabricarunt.

25. ANGUSTIA SUPERVENIENTE. — Chaldaeus vertit: *Fractio venit*. Sic enim Hebræum פריקה *phrad*, vertit No-ter, *Isaia* xxxviii, 12. Septuaginta contrarie vertunt: *Miseri cordia veniet*.

REQUIRENT PACEM, — et prece et precatio a Babylonis, sed non erit qui concedat. Hoc est quod ait Jeremias, cap. xiv, 19: « Expectavimus pacem, et non est bonum; et tempus curacionis, et ecciturbatio. » Vide ut Ezechiel confirmet oracula Jeremias, adeo ut iidem cum eo verbis et sententiis utatur, idque crebro.

26. CONTURBATIO SUPER CONTURBATIONEM, — id est, ut Chaldaeus: *Contritio super contritionem*; Septuaginta: *Via super via*; R. Salomon: *Casus super casum*; Vatablus: *Calamitas una super aliam veniet*.

ET AUDIUS. — Id est rumor et nuntius malus de adventu et crudelitate hostium, unus super alium adveniet. Idem prædixit Jeremias cap. I, 46.

QUERENT VISIONEM, — prophetiam, quomodo possint cladem evadere, et non inveniunt. Idem prædixit *Isaia* cap. iii, 1 et 2, et factum impletumque narrat Daniel, cap. ii, 38.

LEX, — interpretatio legis: Chaldaeus, *doctrina*, q. d. Non erunt docti sacerdotes et senes, qui possint sua sapientia cladem avertere, vel dare consilium evadendi.

27. REX LUGEBIT. — Hebraice יתבבל *itabbal*, id est luctu se conficiet.

INDEUET MOURORUM, — pallio mororis; hebraice est שערמה *seanama*, id est stupore, q. d. Opprobretur tristitia ad stuporem, ut præ vehementia doloris, videatur esse stupidus, attonitus, et emotus mentis.

MANUS POPULI TERRE CONTURBANTUR. — Septuaginta, *dissolventur*, non habebunt vires, nec animam pugnandi pro patria, rebus desperatis, q. d. Omnes Judæi, tam nobiles quam plebei, lugebunt, omnes obstupescunt, omnes exanimantur præ metu et pavore.

SECUNDUM VIAM, — secundum actiones et scelera eorum.

SECUNDUM JUDICIA. — Secundum merita, secundum quæ iudicatur et fertur sententia. Unde Vatablus exponit, q. d. *Pro ratione delictorum, quibus morte digni sunt*; vel potius: *Secundum iudicia, etc.*, q. d. Eo modo quo iudicantur alios, et ego iudicabo ipsos: eo modo quo iudicantes fecerunt aliis, et ego faciam eis. Oppresserunt pauperes, opprimunt et ipsi; non audierunt, non audientur ipsi; repulerunt legem, et repellentur; occiderunt, occidentur. Ita Prado. Hec enim est iusta talionis lex, ut ostendi *Ezechi*, cap. xxi, 23: « Animam pro anima, oculum pro oculo, dentem

pro dente, » etc. Item illa *Genes. ix*, lata a Deo mox a diluvio: « Quicumque effuderit humanum sanguinem, effundetur sanguis illius. » Ita fratres, qui Joseph viaculis et capivitali tradiderunt, ab eodem iuste pari carere mancipati sunt, *Genes. cap. xlii*, 16 et 17. Simile, sed illustrius fuit exemplum S. Ephrem, quod ibidem recensui. Ita Judæi, qui Christum, quasi agnum paschalem in Paschate occiderunt, pariter a Tito in Paschate capta Jerusalem, quasi paschales victimæ divine justitiæ maclati et occisi sunt; imo iusta Dei vindicta factum est ut, sicut ipsi Christum corona spinea coronatum, chlamyde purpurea indutum, et arundine quasi sceptro insignitum salutantes: « Ave, rex Judæorum, » illuserant: ita et paulo post eorum rex Agrippa, Alexandriae lictibus, per comædum, qui ejus personam suscebat, publice in theatro pro ludibrium, eodem prorsus modo quo Christus coronaretur et illuderetur, ut narrat Philo in *Flaccum*.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ezechiel in Babylone existens, videt Deum specie illa viri, qua viderat eundem cap. I, vers. 27, ab eoque ejusque manu, in spiritu raptus in Jerusalem, ibique videt idololatram, et abominaciones quadruplices, quæ fiebant in templo: scilicet vers. 5, videt idolum zeli, id est Baal; vers. 10, videt depicta idola in exedris, ac sacerdotas eis thurificantes; vers. 14, videt mulieres plangentes Adonidem; vers. 16, videt sacerdotes obvertentes terga Sancto sanctorum, adorare solem orientem. Quocirca vers. 18, minatur Deus eis suam furoribus et vindictam. Hinc patet Judæos, instante excidio, adhuc idola coluisse, idque in templo ipso Dei (1).

1. Et factum est in anno sexto, in sexto mense, in quinta mensis: ego sedebam in domo mea, et senes Juda sedebant coram me, et cecidit ibi super me manus Domini Dei. 2. Et vidi, et ecce similitudo quasi aspectus ignis: ab aspectu lumborum ejus, et deorsum, ignis; et a lumbis ejus, et sursum, quasi aspectus splendoris, ut visio electri. 3. Et emissa similitudo manus apprehendit me in circino capitis mei: et elevavit me spiritus inter terram et cælum: et adduxit me in Jerusalem in visione Dei, juxta ostium interius, quod respiciat ad aquilonem, ubi erat statutum idolum zeli ad provocandam emulationem. 4. Et ecce ibi gloria Dei Israel, secundum visionem quam videram in campo. 5. Et dixit ad me: Fili hominis, leva oculos tuos ad viam aquilonis. Et levavi oculos meos ad viam aquilonis; et ecce ab aquilone porte altaris, idolum zeli in ipso introitu. 6. Et dixit ad me: Fili hominis, putesne, vides tu quid isti faciunt, abominaciones magnas, quas domus Israel facit hic, ut procul recedam a sanctuario meo? et adhuc conversus videbis abominaciones majores. 7. Et introduxit me ad ostium atrii; et vidi, et ecce foramen unum in pariete. 8. Et dixit ad me: Fili hominis, fode parietem. Et cum fodissem parietem, apparuit ostium unum. 9. Et dixit ad me: Ingredere, et vide abominaciones pessimas, quas isti faciunt hic. 10. Et ingressus vidi, et ecce omnis similitudo reptilium et animalium, abominatio, et universa idola domus Israel depicta erant

(1) A ap. viii ad cap. xx, narrantur visiones et propheticæ objectæ, vel divinitus inquirite anno post institutionem prophetiam. Et resumptum, a cap. viii ad xi visiones pertinentes ad templum et urbem; scilicet, a

ap. xii ad xv, prophetie pertinentes ad inhabitantes Hierosolymam; xxviii, a cap. xvi ad xv, prophetie pertinentes ad regnum universum.

In capite viii, describitur prima visio Ezechiel divi-